

Urbanisme i esport: anàlisi de les pràctiques esportives informals a l'espai públic de Barcelona

FRANCESC MAGRINYÀ

Enginyer de Camins, Canals i Ports

Doctor en Urbanisme

Professor de la Universitat Politècnica de Catalunya. Barcelona

francesc.magrinya@upc.edu

Francesc Magrinyà

Resum

Aquest article es proposa de revisar el concepte d'espai públic i el sentit de l'ús que en fan els ciutadans. Per fer-ho, s'estudia, en primer lloc, l'evolució del concepte i, en segon lloc, s'analitzen les pràctiques esportives informals que es produeixen als espais de Barcelona, com a exemple d'aplicació del concepte. Per fer-ho, s'utilitzen els resultats de la investigació duta a terme al voltant de les xarxes socials esportives, sobre una mostra de 30 espais i més de 60 xarxes de la ciutat de Barcelona (Puig i Maza, 2008).

Com a resultat de l'anàlisi s'ha constatat que el concepte d'espai públic presenta una crisi a causa de la transformació que experimenten els nous usos de l'espai i per l'apogeu dels espais d'ús col·lectiu de gestió privada, generats a les noves àrees de centralitat.

Paraules clau

Postmodernitat, Projecte urbà, Espai públic, Esport, Conflicte, Barcelona.

Abstract

Urbanism and Sport: Analysis of the Informal Sporting Practices in the Public Space of Barcelona

This article proposes to review the concept of public space and the sense of its use by the citizens of the city. To achieve this, it studies, in first place the evolution of the concept and, in second place, it analyses the informal sporting practices, which generate themselves in the public spaces of Barcelona, as an example of the application of the concept. To this end, results are used from the research conducted into the social sporting networks from a sample of 30 spaces and more than 60 networks, in the city of Barcelona (Puig and Maza, 2008).

By way of results of the analysis, the concept of public space is confirmed as presenting a crisis owing to the transformation suffered by the new uses of the space and owing to the climax of collectively used, privately managed spaces, generated in the new central areas.

Key words

Postmodernity, Urban Project, Public Space, Conflict, Barcelona.

Espais públics: de quins públics parlem?

La imatge nostàlgica d'esport a la ciutat que ens ve a tots al cap és la dels nens jugant al carrer. Però, al costat d'aquesta, apareix com a contrapunt la imatge del senyal de "prohibit jugar a pilota" a l'espai públic. Trobem aquesta contradicció als espais de Barcelona, on les ordenances cíviques aprovades recentment, prohibeixen explícitament la pràctica d'esport en l'espai públic, si es considera que molesten els veïns i, malgrat això, es continuen desenvolupant pràctiques esportives informals als espais públics.

El concepte d'espai públic és, fins a un cert punt,

contradictori. És reivindicat com un espai central per a l'exercici de la ciutadania (Borja i Muxí, 2001), però es desenvolupa un apogeu dels centres comercials considerats com els nous espais col·lectius de referència de propietat i de gestió privada.

En el cas de Barcelona, els espais públics van passar de ser una reivindicació, amb programes molt precisos, d'una població que reclamava equipaments durant la transició democràtica, a ser dissenyats com a mers decorats sense programa. A hores d'ara, parlem d'espais públics i no sabem ni a quins espais ni a quins públics ens referim.

Tota aquesta suma de contradiccions ens planteja

revisar el concepte d'espai públic i el sentit de l'ús que en fan els ciutadans. Per fer-ho, ens proposem, en primer lloc, analitzar l'evolució del concepte i, en segon lloc, analitzar les pràctiques esportives informals que es produeixen als espais de Barcelona. Per fer-ho, utilitzarem els resultats d'una investigació sobre una mostra de 30 espais i més de 60 xarxes de pràctiques esportives informals de la ciutat de Barcelona (Puig i Maza, 2008). D'aquesta manera, podrem conèixer les condicions de l'emergència d'aquest tipus de xarxes socials en un període de transició del concepte d'espai públic.

De l'espai públic de la revolució liberal a l'espai col·lectiu de la postmodernitat

La conceptualització d'espai públic ha anat evolucionant amb el temps. De fet, les pràctiques que es generen als espais urbans són la superposició i la interacció entre les diferents concepcions d'espai i de públics al llarg del temps. A continuació, plantejarem un esbós de les característiques més significatives dels canvis dels actors que exerceixen el poder sobre l'espai, els elements de legitimitat per exercir aquest poder i les implicacions sobre els espais urbans.

Seguint les tipologies de poder de Weber sobre la ciutat aristòcrata i la ciutat plebea, la classificació proposada per Lefévre entre poder feudal, comercial i industrial i l'anunci d'una nova fase crítica (Lefévre, 1968), igual com la distinció elaborada per Harvey entre l'etapa del capital i la postcapitalista (Harvey, 1990), proposem una lectura evolutiva dels espais, segons l'esquema de tres poders: feudal, capitalista i financer, i la distinció entre les fases comercial i industrial dins de l'època del poder capitalista (Magrinyà, 2002), que ens ajudin a comprendre en perspectiva el concepte d'espai públic (vegeu *fig.1*). En aquest esquema el poder feudal estaria representat pel mecanisme de delegació del poder del rei a la noblesa, com a forma de legitimació de l'aristocràcia. El poder capitalista, alhora, es trobaria legitimat per la propietat privada liderada per la burgesia, com a nou actor de la societat. Finalment, el poder financer quedaria caracteritzat pel fet que els capitals traspassen fronteres i els seus gestors estan per sobre del pacte entre el poder burgès associat a la propietat privada i el poder polític decantat en l'Estat modern (vegeu

fig. 1). Seguint aquest procés evolutiu, constatem que en aquesta última etapa la propietat privada queda supeditada al sistema financer internacional representat a les borses de la globalització (Nova York, Londres, Tòquio). Ara ja no es tracta només d'un equilibri entre dret públic i dret privat en el marc d'un estat, sinó que apareixen gestors privats de les noves centralitats que imposen les seves regles de joc més enllà dels estats i les seves administracions, tot condicionant el control del sòl públic.

La transició de l'espai públic considerat com a esfera pública a l'espai col·lectiu com a punt de relació individualitzada

El canvi i la transició de l'àgora grega a la plaça central associada al mercat, a les poblacions feudals emmurallades, va representar la presa de poder per part de la noblesa en l'etapa feudal. La transició al poder capitalista va ser liderada per l'aparició del concepte d'espai públic associat a la noció d'esfera pública, propi de l'època liberal del segle XVIII. La burgesia reclamava un espai de debat d'idees, que es concretaven als cafès literaris, basat en la raó crítica com a element per defensar els seus interessos i la seva legitimitat, davant l'espai del poder polític tradicional (Habermas, 1978, p.38). Els "*squares*" londinencs o els exemples parisencs de la Place des Vosges i de la Place Royale en el segle XVIII, mostren que la nova burgesia es reunia, es mostrava i exercia el seu poder d'influència en aquests nous espais.

Posteriorment, ja en l'evolució de la fase comercial a la fase industrial, es va generar una transició del model de la família burgesa com a unitat autònoma cap a la família com a unitat de consum; d'aquesta forma s'inicia un procés de major presència de l'Estat (Habermas, 1978, p.149). De fet, l'administració va augmentar la seva presència, va delimitar el rol preponderant de la família burgesa en l'etapa inicial, i va limitar el domini de la propietat privada a través de les ordenances, cosa que genera el que Benevolo va anomenar etapa postliberal (Benevolo, 1982). Però l'Estat va construir, alhora, un sistema d'equipaments (parcs urbans, bulevards, mercats i xarxes de serveis urbans) generadors de l'espai públic tal com el coneixem avui.

En la transició a l'etapa actual, associada al poder financer, es constata que l'origen legitimador de la

Tipus de poder	Poder feudal	Poder capitalista		Poder financer
		Comercial	Industrial	
<i>Forma de poder</i>	Delegació	Propietat privada	Dret públic + Propietat privada	Sistema financer internacional + Dret públic + Propietat privada
<i>Actors del control del sòl</i>	Propietat de la noblesa	Propietat privada	Estat + Propietat privada	Gestors privats de noves centralitats + Estat + Propietat privada
<i>Espai de relació privilegiat</i>	Jerarquia dels tres estaments	Família burgesa	Família com a unitat de consum	Individu com a unitat de consum
<i>Tipologia d'espai predominant</i>	Espai polític	Espai polític + Espai públic	Espai polític + Espai públic	Espai polític + Espai públic + Espai col·lectiu
<i>Organització urbana</i>	Població	Barri/Ciutat	Aglomeració	Metròpolis
<i>Forma de relació</i>	Proximitat	Proximitat al centre	Accesibilitat	Connexió
<i>Unitat urbana d'intervenció</i>	Parcel·la com a valor d'ús	Parcel·la com a valor de canvi	Intervies com a unitat mínima d'intervenció	Àrees de Nova Centralitat
<i>Tipus d'espai privilegiat</i>	Àgora + Mercat	Squares + Mercats	Places i parcs + Mercats + Eixos viaris i sistemes d'equipaments	Places i Parcs + Espais efímers + Mercats + Centres comercials + Centres culturals
<i>Tipus de pràctica esportiva privilegiada</i>	Jocs tradicionals	Jocs tradicionals + Esports moderns en clubs privats	Jocs tradicionals + esports moderns en clubs privats i equipaments públics	Jocs tradicionals + Esports moderns en clubs privats i Equipaments públics + Pràctiques esportives postmodernes en espais col·lectius (privats o públics)

Figura 1

Tipologies espais i relacions segons els tipus de poders al llarg de la història. (Font: elaboració pròpia)

classe burgesa a través de l'esfera pública, i la seva concreció en l'espai públic a través del discurs de la racionalitat, ha quedat en suspens. En l'etapa burgesa, l'espai públic es va reivindicar com un espai essencial d'allò que és comunitari i d'allò que és públic, però en l'actualitat s'observa que l'espai públic està en crisi. L'ideal comunitari es reivindica al costat d'una tendència individualitzadora que és contradictòria amb el mateix concepte de comunitat, tal com assenyala Bauman. Estem en una etapa en la qual es reivindica l'espai públic, però la tendència és anar cap a espais col·lectius, individualitzats en l'espai i en el temps (Bauman, 2003). Els espais de decisió ja no són tan sols els espais públics, sinó que s'hi sumen els espais

col·lectius de caràcter privat. En aquest escenari és important assenyalar que a l'espai polític i a l'espai públic s'hi ha afegit l'espai col·lectiu, plantejant aquest últim com a aliè al control polític tradicional, i on les xarxes de relacions busquen espais intersticials a l'espai formal representat per l'espai públic (Delgado, 1999).

Un canvi d'escala que transforma els tipus de relacions entre els habitants

Al costat de la transformació de l'essència de l'espai públic s'ha produït una reorganització d'allò

que és urbà. La forma d'organització de l'etapa de poder feudal era la del poble que tenia una plaça que era el centre d'activitat i de representació social. Amb l'entrada del poder capitalista es va produir l'emigració camp-ciutat i les poblacions van canviar d'escala, i es van passar a imposar les ciutats amb els seus múltiples barris (fase comercial), i més tard les aglomeracions (fase industrial). En aquest escenari, les relacions de proximitat, ja no eren les úniques. Primer va aparèixer el concepte de proximitat al centre de la ciutat (centralitat) i, després, el concepte d'accessibilitat als diversos centres urbans, en el qual els eixos viaris, places i bulevards es van convertir en els nous espais de representació. Finalment, en l'etapa del poder financer ha sorgit el principi de connexió associat al trobament individualitzat per interès, al marge dels espais tradicionals de trobada generats per relacions de proximitat. Als sistemes tradicionals de centralitat s'ha desenvolupat un sistema paral·lel de centralitats associat al nou sistema de producció, distribució i consum (Dupuy, 1991), del qual han sorgit les àrees de nova centralitat (Herce i Magrinyà, 2002).

Des de la perspectiva de l'espai per a les pràctiques esportives observem que transitem de la plaça del poble al "square" de barri en la fase comercial i a l'equipament urbà en la fase industrial. En aquest últim escenari, el que importa és l'accessibilitat als serveis i, entre ells, als equipaments esportius. En una tercera etapa, apareix una nova generació de xarxes, els actors de les quals actuen com a facilitadors de serveis, siguin públics o privats, que es distribueixen amb lògiques espacials diferents. Aquest és el cas de les diferents distri-

Figura 2

Privatització de l'espai públic al Parc de Luxemburg a París.
(Font: elaboració pròpia)

bucions espacials dels practicants dels clubs de futbol, segons tipologies (clubs elitistes, clubs de proximitat, etc.) (Grossjean, 2006). Ja no pesa el criteri de la distància com a un element determinant, segons la lògica *christalleriana* tradicional. El que pesa és el caràcter d'espai col·lectiu on s'ofereix un servei, independentment dels espais tradicionals. En paral·lel, els espais públics es troben en un procés de privatització *de facto* a través de nous operadors privats, en el qual del concepte d'espai públic es tendeix a l'espai col·lectiu. Un exemple paradigmàtic és la privatització dels espais de joc al Parc de Luxemburg a París, inimaginable fa pocs anys (vegeu fig. 2).

En aquest escenari ja no es té en compte la proximitat com a únic paràmetre d'accessibilitat, sinó que emergeix

Figura 3

Comparació de les relacions associades al comerç entre un mercat i un centre comercial.
(Font: elaboració pròpia)

Xarxa d'una empresa de centres privats de pràctiques esportives anomenades como a fitness. (Font: http://www.dir.cat/clubs/clubsdir_home.aspx)

Dels espais i les pràctiques esportives en el marc de l'evolució de l'espai públic

pa capitalista, Callède, basant-se en el model francès, distingeix cinc fases: 1) Grups animats pels esports atlètics (1885 -1919) associat a l'organització de societats esportives urbanes (Clubs); 2) Equipaments construïts a la capital en ocasió dels Jocs Olímpics de 1924 i dels equipaments municipals dels governs socialistes (1925-1935); 3) L'impuls urbà de l'esport i la difusió del model a les ciutats mitjanes i petites (1936-1938); 4) La cobertura a l'escala del territori nacional d'equipaments esportius estandarditzats per iniciativa de l'Estat (1960-1975); 5) Segmentació progressiva del model esportiu (1980-1995) (Callède, 1987). A Barcelona, la primera i la segona etapa són coetànies a les etapes del model francès, però la tercera i la quarta es retarden arran de la Guerra Civil i la dictadura (Santacana i Puigadas, 1990). De fet, no es produeix un fort impuls fins a l'arribada dels ajuntaments democràtics a partir de 1979 i la preparació dels Jocs Olímpics de Barcelona de 1992, en la qual els municipis estenen els equipaments esportius amb el suport econòmic de les administracions centrals i autonòmiques.

Les xarxes d'esport privades

L'inici de la transició a l'etapa financera correspon a la segmentació del model esportiu, i a la generació de nous punts de connexió associats a diferents xarxes i operadors. En el cas de les pràctiques esportives, apareixen xarxes socials de caràcter privat al marge dels espais públics tradicionals, en un procés complex de superposició. Així, per exemple, les xarxes socials privades de *fitness* o *wellness* es desenvolupen en espais privats d'ús col·lectiu, al marge de la xarxa d'equipaments esportius públics. El municipi de Barcelona disposa de 300.000 barcelonins abonats a equipaments esportius, la qual cosa representa un 20 % de la població. D'aquests, 180.000 estan abonats a equipaments públics de caràcter municipal, cosa que representa el 12 per cent de la població barcelonina. De fet, la ciutat disposa d'una xarxa de 131 equipaments municipals esportius, sumant els poliesportius, els camps de futbol, piscines, etcètera, característiques de l'etapa capitalista. D'aquests 131, 42 són equipaments poliesportius amb abonats (Viquipèdia, 2008). Aquests equipaments acostumen a tenir un mo-

del de gestió indirecta, segons el qual, la instal·lació és de titularitat municipal, però la gestió és privada, a càrrec d'una entitat o club sense ànim de lucre. En paral·lel, però, hi ha una altra xarxa, que pertany a la nova etapa financera i en la qual es poden destacar les instal·lacions de clubs de *fitness* DiR, que compten amb 13 centres a la ciutat de Barcelona (vegeu *fig. 4*), i que suma un total de més de 80.000 abonats, al voltant d'un quart del total d'abonats a pràctiques esportives de la ciutat.

Les xarxes de pràctiques esportives informals als espais públics

Com a contrapunt a les xarxes socials privades, emergeixen les xarxes socials associades a les pràctiques esportives informals, als espais públics tradicionals, de les quals és una mostra la investigació sobre xarxes socials esportives informals (Puig i Maza, 2008). Aquestes xarxes d'amistat i de família busquen nous espais de la ciutat i s'apropien dels residus dels espais clàssics de l'espai públic. En una primera anàlisi d'aquests espais es constata que les xarxes d'esport predominants aprofiten, en primer lloc, els equipaments associats als parcs i places, propis de l'etapa capitalista. Però, al costat d'aquests, destaquen els espais residuals al costat dels equipaments esportius. Aquests espais poden ser adaptats pels practicants i fins i tot per la mateixa administració, o bé ser utilitzats de forma improvisada per les mateixes xarxes esportives informals. Així, per exemple, els *skaters* s'apoderen de la Plaça dels Països Catalans, situada al costat de l'estació de Sants, perquè ha estat dissenyada com un recinte tancat, sense accessibilitat directa i amb un disseny de mobiliari molt favorable a aquesta pràctica. De la mateixa forma, els joves realitzen pràctiques esportives (bàsquet, futbol, etc.) en espais urbans sense un entorn de veïnat i més aviat anònims, com ara el Parc del Poble Nou, emmarcat pel cementiri i la Ronda del Litoral.

Una característica significativa és que els espais on emergeixen les xarxes de pràctiques esportives informals se situen, o bé a les vores o límits dels barris, com és el cas de la pràctica d'equavòlei associada a les comunitats d'immigrants equatorians, que se situa al sector del Parc Joan Miró més proper al carrer Tarragona, límit entre dos districtes. (vegeu *fig. 5*), o bé aprofiten les noves infraestructures viàries, com és el cas del *skate*, el bàsquet i el futbol, al recobriment de la Ronda de Dalt a Via

Favència, o pistes de tennis i pilota al Nus de la Trinitat (vegeu *fig. 6*).

D'altra banda, algunes de les xarxes aprofiten per situar-se al costat dels nous equipaments esportius, com és el cas de la pràctica de *skate* de la Mar Bella, al costat de l'Estadi de la Mar Bella, o la pràctica de BMX en un circuit improvisat al costat del Velòdrom d'Horta, per posar dos exemples (vegeu *fig. 6*). Tan sols en uns pocs casos utilitzen espais abandonats que, pel seu contorn, no tenen una presència clara dels usuaris del veïnat, com és el cas dels voltants del Pont de Bac de Roda.

En aquest marc, el poder polític busca un control social d'aquestes noves xarxes, que s'escapen inicial-

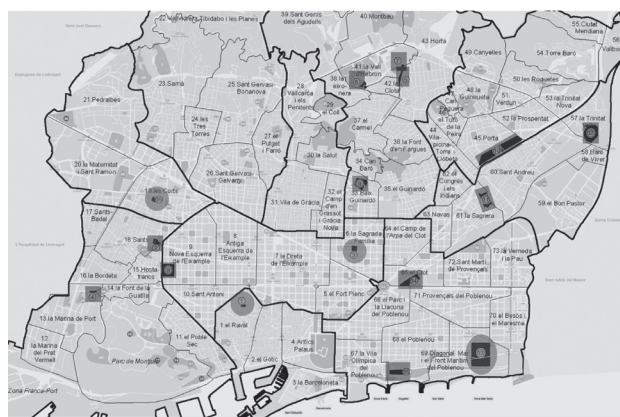

Figura 5

Posició dels espais de pràctiques esportives informals, segons els límits de barri. (Font: elaboració pròpia)

Figura 6

Posició dels espais de pràctiques esportives informals, segons les xarxes d'infraestructures viàries. (Font: elaboració pròpia)

ment del seu poder, articulat al voltant de l'espai públic formal tal com l'entendem tradicionalment. L'administració local, a través dels tècnics del Districte, desenvolupa iniciatives més o menys institucionals per recollir o, com a mínim controlar, aquestes pràctiques esportives que, en moltes ocasions, no són acceptades pels veïns, en considerar que l'espai els pertany. Aquest és el cas de la pràctica de l'equavòlei, on una xarxa de practicants utilitza el Camp Municipal de Futbol de la Clota, els caps de setmana, a partir de les tres de la tarda, quan les competicions formals de futbol ja han finalitzat. Aquestes instal·lacions es troben infrautilitzades, perquè el camp de futbol serà afectat per un pla de transformació urbanística. Veiem, doncs, que aquestes formes i pràctiques formen part d'un període en el qual l'espai públic ja no és el centre de representació del poder i en el qual els espais utilitzats o generats per les xarxes de pràctiques esportives se situen en els marges dels espais urbans desenvolupats en l'etapa capitalista, seguint l'esquema plantejat per Delgado (Delgado, 1999, p.194). Cal destacar, però, que en qualsevol cas, les xarxes de pràctiques esportives representen un capital social positiu associat a l'ús de l'espai públic.

Cap a una lectura de la interacció entre espais i públics en les pràctiques esportives informals

Un cop plantejats els referents de les formes de poder i de control del sòl, igual com de les formes d'organització urbana i d'intervenció als espais urbans, proposarem una lectura de la interacció entre espais i públics.

Per a l'anàlisi de la interacció en els espais públics proposem una lectura diferent de l'apropiació clàssica dels espais, en la qual els usuaris dels espais ja no s'hi apropen només per proximitat. Les relacions d'accessibilitat a llocs allunyats o bé les relacions per trobades individualitzades per connexió fan que aparegui la possibilitat que als espais urbans s'estableixin relacions de convivència entre persones d'origen divers. Això ens planteja un escenari on hi pot haver persones que siguin favorables a establir relacions amb desconeguts (relacions d'heterogeneïtat) i alhora persones que les evitaran i només establiran relacions entre coneguts (relacions d'homogeneïtat).

En paral·lel, l'efecte dels transports i les telecomu-

nicacions, com a nous mitjancers significatius entre les relacions establertes, condicionarà el tipus de relació d'un habitant amb el seu entorn urbà. Els habitants poden establir amb el seu entorn un sentiment de vinculació més o menys gran, que anomenarem arrelament territorial. Així, d'una banda, existeix una població que aprecia viure als centres històrics o entorns de proximitat. I, d'altra banda, ens trobem amb una població que pot relacionar-se perfectament en qualsevol punt de l'aglomeració sense cap vincle amb el seu entorn. De l'encreuament de les diferents combinacions d'aquestes dues variables (relacions de mobilitat homogènies/heterogènies i arrelament territorial, o no) es generen quatre grans grups de relacions de mobilitat significatives: de veïnat, dual, fragmentat i de centralitat (Magrinyà, 2003). Tot això condicionarà el nou disseny dels espais.

Cap a una tipologia d'espais, segons públics de pràctiques esportives informals

El cas de les pràctiques esportives informals és un tipus de relacions molt interessant, atès que és un exponent positiu de les xarxes que es desenvolupen en l'espai públic. En primer lloc, perquè l'esport planteja uns codis d'interacció entre desconeguts i les relacions de mobilitat fragmentada o de centralitat es poden canalitzar millor. En segon lloc, perquè es produeix un cert principi de rutina o quotidianitat en la pràctica esportiva, que genera una certa familiaritat en la pràctica i l'ús de l'espai públic. Les pràctiques esportives esdevenen, en conseqüència, un dels exponents de generació de capital social als espais públics.

Des d'aquesta perspectiva, analitzem els resultats quantitatius del treball de camp realitzat en la investigació sobre xarxes socials que estem comentant. Una primera constatació d'aquesta anàlisi és que les pràctiques esportives es troben associades a la presència de xarxes de barri en un 75 % dels casos. És a dir, que les relacions de mobilitat de veïnat són una condició gairebé necessària, encara que no suficient, com es constatarà més endavant.

De l'anàlisi del tipus de relacions de mobilitat generades per les pràctiques esportives es constata, en primer lloc, que els esports tradicionals –especialment la petanca– o els esports moderns entre grups d'amics del barri o entre membres d'una mateixa família, en un es-

pai esportiu de proximitat (vegeu *fig. 7 i 8*), generen relacions de mobilitat de veïnat. També cal destacar el cas de relacions de mobilitat de veïnat quan una comunitat d'immigrants d'última generació fa ús d'un espai públic que no és utilitzat. El cas més significatiu és el d'una plaça poc utilitzada o un espai abandonat. A la figura adjunta es mostra l'espai abandonat al costat de la Plaça Folch i Torres, on membres de la comunitat pakistanesa practicaven criquet (vegeu *fig. 7 i 8*).

Les relacions de mobilitat dual, o relacions d'interacció entre desconeguts pertanyents a un mateix barri, són relacions molt típiques generades per les pràctiques esportives, en les quals els joves utilitzen i comparteixen un mateix espai, segons unes regles de tolerància i intercanvi mínim, el suficient per al desenvolupament de la pràctica esportiva. Aquest és el cas representat en la imatge de Via Favència, on hi ha joves que practiquen el *skateboarding* i comparteixen una rampa dissenyada per a aquesta pràctica. Passa el mateix entre comunitats d'immigrants que utilitzen un espai a compartir, i acorden *de facto* un horari determinat, com és el cas de la pràctica de l'equavòlei al Parc de Joan Miró. Normalment, aquestes comunitats utilitzen espais públics del barri on viuen, encara que també estan disposats a buscar espais en qualsevol altre indret de la ciutat (vegeu *fig. 7 i 8*).

D'altra banda, les relacions de mobilitat fragmentada en pràctiques esportives són molt característiques de grups familiars o de grups d'amics, siguin joves o adults, que es desplacen a un espai públic on és possible realitzar una pràctica esportiva (bàsquet, futbol, etc.). En aquest cas, aquests grups no busquen el contacte amb altres grups desconeguts, tan sols desitgen practicar un esport (vegeu *fig. 8*). Són espais associats a parcs urbans, encara que també és típic el cas de les comunitats d'immigrants d'última generació que van a la recerca d'un espai on practicar esport amb membres de la seva comunitat, i per fer-ho busquen un espai, sigui on sigui. Aquest és el cas de la pràctica d'equavòlei al costat del pont de Bac de Roda. Hem constatat que un grup d'aquesta comunitat va deixar de jugar en aquest punt i es va desplaçar a altres llocs de la ciutat (vegeu *fig. 7 i 8*).

Cal destacar, alhora, que les relacions de mobilitat de centralitat són característiques de la pràctica esportiva en la qual hi ha membres que estan disposats a interaccionar amb gent desconeguda per practicar esport d'equip (aquest és el cas del frontennis, el bàsquet, o el futbol, entre altres esports) o entre joves que van en cerca d'agrupacions en les quals la pràctica d'un esport, el *skate*, per exemple, és un signe d'identitat (vegeu *fig. 7 i 8*).

Relació territorial		Espai de relacions homogènies (interacció entre coneguts)	Espai de relacions heterogènies (interacció entre desconeguts)
		Relacions de mobilitat de veïnatge	Relacions de mobilitat dual
Relacions de mobilitat de proximitat → associada al barri	Arrelament veïnal	Grup tradicional de barri (Petanca) Grup Familiar (Bàsquet, Futbol)	Joves utilitzant un espai (Patins, Skate)
		Grup ètnic de barri (Criquet)	Grups, entre ells un grup ètnic (Bàsquet, Equavòlei)
		Relacions de mobilitat fragmentada	Relacions de mobilitat de centralitat
Relacions de mobilitat de connexió → per pràctica esporàvia	Arrelament metropolità	Grup Familiar o Grup de joves o adults que es desplacen a un espai preparat (Bàsquet, Futbol)	Individus que es troben per a una pràctica (Frontennis, Bàsquet, Futbol, Patins en línia)
		Grup ètnic aïllat en espai abandonat (Equavòlei)	Individus que es troben amb una pràctica (Skate)

Figura 7

Tipologia de relacions de mobilitat associades a pràctiques esportives informals en espais públics. (Font: elaboració pròpia)

Relacions de mobilitat de veïnat

Relacions de mobilitat dual

Relacions de mobilitat fragmentada

Relacions de mobilitat de centralitat

Figura 8

Exemples de relacions de mobilitat associades a pràctiques esportives informals als espais públics de Barcelona. (Font: elaboració pròpia)

Les interaccions, segons la tríada Intercanvi-Tolerància-Conflicte i el seu vincle amb els tipus de relacions de mobilitat associades a les pràctiques esportives

Finalment, i com a suport a l'anàlisi que hem anat realitzant, observarem quina és la correlació entre el tipus d'intercanvi i la predominança d'un tipus de relació de mobilitat o una altra. En aquest sentit, es pot assenyalar que les relacions d'esport són un capital social en si mateix. La qüestió és, de quina forma interaccionen aquestes xarxes entre elles i amb el seu entorn, i de quina forma aquestes relacions ajuden a articular un caràcter en aquests espais.

De l'anàlisi de les diferents xarxes de pràctiques esportives i de la predominança de l'intercanvi, la tolerància i el conflicte, com a formes graduals de relació, observem, en primer lloc, que quan hi ha pràctiques esportives informals gairebé sempre hi ha tolerància (95,2 % de casos). Es pot afirmar que es comença per la tolerància, que es troba present en gairebé totes les combinacions possibles, però que només en un 22,6 % es queda en tolerància.

A l'altre extrem, observem que només en un 15,3 % dels casos totals s'arriba al conflicte directament i que el conflicte no es presenta gairebé mai sol. De fet, al conflicte s'hi arriba, majoritàriament, després d'haver passat per l'intercanvi (71,5 %). És a dir, que en una gran majoria de casos els intercanvis són font de conflictes, com en tota relació humana. L'espai públic, per la seva pròpia naturalesa, és un espai de conflicte, on regna la tolerància, i on els diferents grups arriben generalment a acords.

Per estudiar com es desenvolupa la diversitat de relacions urbanes i com s'arriba a una coexistència, farem servir com a instrument, l'anàlisi de la combinació de les relacions de mobilitat a través de pràctiques esportives als espais.

Una primera constatació és que el percentatge de relacions de tipus exclusivament de veïnat no solament és mínima (4,8 %), i que més aviat que es combina amb altres tipus de relació de mobilitat. Les pràctiques esportives informals a l'espai públic es troben associades a relacions de mobilitat alhora veïnal i dual i de forma menys preponderant s'hi troben presents les relacions de mobilitat de tipus fragmentat o de centralitat. Si analitzem la presència de les diferents combinacions de relacions de mobilitat observem que hi ha dos grups que conformen un grup majoritari. El primer, definit per la combinació de relacions de mobilitat veïnal-dual,

i el segon, format per la combinació de relacions de mobilitat veïnal-dual-fragmentada. La suma d'aquests dos grups representa un total de 56,4 % del total de les xarxes de relacions. És a dir, que en l'àmbit de les pràctiques esportives, les relacions veïnals hi són presents de forma predominant, però combinades amb les relacions duals i, en segon terme, amb les relacions fragmentades (vegeu *fig. 9*). D'altra banda, és significativa la presència de relacions de mobilitat de centralitat combinades amb altres relacions; en total sumen un 24,3 %. Finalment, cal destacar la presència mínima de relacions exclusivament de mobilitat fragmentada, que són les més problemàtiques, tal com mostren les correlacions amb la variable conflicte aïllat. Igualment, l'intercanvi i el conflicte sense tolerància es presenten on només hi ha relacions fragmentades. Això ens porta a constatar que les relacions fragmentades, per si soles, o sense les pràctiques de les relacions de mobilitat duals, són les que produeixen gran part dels conflictes sense intercanvi, i per això no són generadores en si mateixes de cohesió veïnal. Podem afirmar, en conclusió, que les relacions de mobilitat associades a pràctiques esportives són generadores de capital social i es produeixen en general a través d'intercanvis des de la tolerància, primer a través de relacions de mobilitat de dualitat i després a través de relacions de mobilitat de centralitat i, en general, amb presència de relacions de veïnat; les xarxes associades a relacions de mobilitat fragmentada que es presenten de forma aïllada són les més problemàtiques per als espais públics.

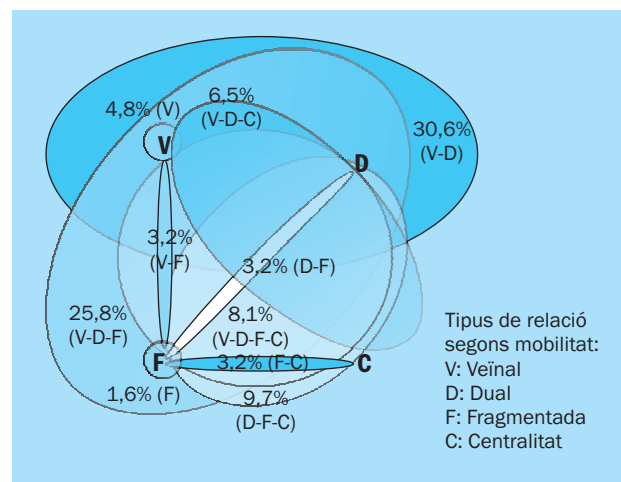

Figura 9
Presència combinada de les diferents relacions de mobilitat associades a les xarxes de pràctiques esportives als espais públics de Barcelona ciutat. (Font: elaboració pròpia)

Conclusió

Quan planifiquem espais públics ens hem de plantejar per a quins públics es dissenyen i quines són les condicions d'emergència de les xarxes socials que els poden ocupar. Per fer-ho, cal analitzar les interaccions entre espais i públics. Ja no ens podem permetre continuar dissenyant decorats sense analitzar-ne els públics potencials. Alhora, hem constatat que el concepte d'espai públic presenta una crisi, a causa de la transformació que experimenten els nous usos de l'espai i per l'apogeu dels espais d'ús col·lectiu de gestió privada generats a les noves àrees de centralitat. El disseny d'espais públics ja no pot plantejar-se únicament sota els patrons "clàssics" de disseny d'un buit en el qual es confia en les relacions de mobilitat de veïnat. Cal incidir en les activitats que s'exerceixen en la proximitat de l'espai per cristal·litzar-hi un espai amb caràcter. Davant els espais tradicionals, on només hi havia la mobilitat de veïnat, a hores d'ara, i en un mateix espai, coexisteixen diferents tipus de relació de mobilitat (veïnat, dualitat, fragmentades, centralitat). Si volem continuar dissenyant espais "públics" cal afrontar quin en serà el potencial d'usuaris i analitzar les relacions de mobilitat que s'hi produiran. En aquest context, hem observat que les pràctiques esportives en espais públics són un element estabilitzador dels espais, atès que el seu caràcter quotidià i l'existència d'unes normes de llenguatge de convivència són generadors d'un intercanvi amb tolerància. El conflicte existeix, igual com l'intercanvi, però ni més ni menys que en tota relació humana. Amb l'anàlisi de les relacions de mobilitat es constata que les relacions de les xarxes de pràctiques esportives afegeixen, a les relacions de mobilitat de veïnat clàssiques, les relacions de mobilitat duals i de centralitat, que representen, en total, més d'un 80 % del total de relacions de mobilitat associades. Els usuaris de les pràctiques esportives a l'espai públic interaccionen, encara que no es coneixen, i estan disposats a desplaçar-se més enllà de l'espai de proximitat. Les relacions de conflicte sense intercanvi es produeixen quan en un espai hi ha únicament relacions de mobilitat fragmentada, en la qual els usuaris no interaccionen ni amb l'entorn ni entre ells, i aquests espais es fragilitzen perquè no n'existeix una apropiació permanent.

Com a suggeriments, plantegem d'analitzar els parcs

i places, que acullen un percentatge majoritari de pràctiques esportives informals, i especialment els que estiguin situats en límits de barris, perquè són susceptibles de conflictes sense intercanvi, si les articulacions de relacions de mobilitat no són adequades. Passa el mateix amb els espais adjacents a les infraestructures viàries que atreuen pràctiques esportives informals. És en aquests espais i amb els de les àrees de nova centralitat on és més necessària una reflexió sobre el disseny dels espais públics, atès que transiten en una certa ambigüïtat entre espai públic i espai col·lectiu, i on la temptació fàcil és d'acabar convertint-los en espais col·lectius de caràcter privat, a l'estil dels centres comercials, en els quals inevitablement es perd el caràcter d'allò que és urbà.

Bibliografia

- Bauman, Z. (2003). *Comunidad. En busca de seguridad en un mundo hostil*. Madrid: Siglo Veintiuno de España Editores.
- Benevolo, L. (1982). *Diseño de la ciudad*. Barcelona: Ed. Gustavo Gili.
- Borja, J. i Muxi, Z. (2001). *L'espai públic: ciutat i ciutadania*. Barcelona: Diputació de Barcelona.
- Callède, J. P. (1987). *L'esprit sportif. Essai sur le développement associatif de la culture sportive*. Bordeaux: Presses Universitaires de Bordeaux.
- Delgado, M. (1999). *El animal público. Hacia una antropología de los espacios urbanos*. Barcelona: Anagrama.
- Elias, N. i Dunning, E. (1992). *Deporte y ocio en el proceso de la civilización*. Madrid: Fondo de Cultura Económica.
- Grosjean, F. (2006). Un football des champs et un football des villes: analyse géographique du service football dans un cadre régional, *Staps, Revue internationale des sciences du sport et de l'éducation physique*, núm. 74, Automne (2006), pp. 85-98.
- Habermas, J. (1978). *L'espace public. Archéologie de la publicité comme dimension constitutive de la société bourgeoise*. París: Editions Payot.
- Harvey, D. (1990). *La condición de la posmodernidad. Investigación sobre el origen del cambio social*. Buenos Aires: Ed. Amorrortu.
- Herce, M. i Magrinà, F. (2002). *La ingeniería en la evolución de la urbanística*. Barcelona: Edicions UPC.
- Lefebvre, H. (1968). *Le droit à la ville*. París: Editions Anthropos.
- Magrinà, F. (2003). Hacia una relectura de los espacios públicos desde la posmodernidad. A *Idensitat. Proyectos de intervención crítica e interacción social en el espacio público*. Madrid: Editorial Injuve, pàgs. 229-239.
- Magrinà, F. (2003). Quelles urbanités dans les espaces publics? A *La ville étalée en perspectives*. Toulouse: Éditions Champ social, pàg. 103-106.
- Pociello, C. (1995). *Les cultures sportives*. París: Presse Universitaires de France.
- Puig, N. i Maza, G. (coords.) (2008). *L'esport en els espais públics urbans*. Monogràfic d'Apunts. *Educació Física i Esports* (91).
- Santacana, C. i Pujadas, X. (1990). *L'altra olimpíada. Barcelona'36*. Barcelona: Ediciones de la Tempestad.
- Wikipedia (2008). *Deporte en Barcelona*. http://es.wikipedia.org/wiki/Deporte_en_Barcelona#Una_ciudad_para_practicar_deporte [Consulta: 11/02/2008]